

ZADEVÉ SRCA NA PREPIHU TRANZICIJE

Reprezentacije ljubezni v ženskih revijah

POVZETEK

Članek obravnava kulturne reprezentacije ljubezni v sedanjem prehodu Slovenije iz postsocialistične v kapitalistično družbo. Avtorica na osnovi opisa transformacije ljubezni avtorjev U. Becka in E. Beck-Gernsheim analizira definicijo ljubezni in zakonske zveze, glavne metafore ljubezni in način, na katerega se (če sploh se) širši vzorec nove individualizacije odlikava v obravnavi partnerskega življenja v sodobnih slovenskih ženskih revijah. Ugotavlja, da članki, ki obravnavajo ljubezen 1. predpostavljajo emocionalno osnovanost ljubezni in zakonske zveze, 2. pogosto uporabljajo metaforo ljubezni kot »trdega dela« in 3. skladno z »logiko« nove individualizacije svetujejo avtonomijo, neodvisnost in (samo)refleksivnost, a obenem »pozivajo« k »vračanju« žensk v njihovo tradicionalno vlogo v sferi čustvovanja. Posledice takšne »diskurzivne situacije« so različne. Po eni strani so prisotne možnosti za ustvarjanje bolj enakih relacij med spoloma, po drugi strani pa za ohranjanje tradicionalnih predstav o vlogi žensk, tj. o njihovi odgovornosti za »odnosno delo«.

Ključne besede: ljubezen, reprezentacije, ženske revije.

1. Večni iskalci ljubezni

Ljubezen - želja in hrepenenje, vznesenost in trpljenje, odrešenje in poguba, vrednota in normativni predpis, svoboda in restrikcija, subjektivizacija in heteronomno delo, »pripetljaj« in produkt ustvarjalnega napa, udejanjanje biološkega programa in izraz kulturno predpisanih modelov, nadnaravna krepost (poslanstvo) in življenjska večšina, ideal (projekcija) in (trda) realnost, dolžnost žensk in pravica moških, temelj družbenega reda in subverzivni (revolucionarni) potencial, izkustvo (čustvo, odnos) in koncept (ideja, simbolne kode, reprezentacija). Kakorkoli in kamorkoli pogledamo, vse je, bodisi na ravni ideologije, družbene skupine ali »biografije« posameznika/ce, na tak ali drugačen način povezano z njo.

Vse se torej vrti okoli ljubezni - navzlic dejstvu, da se samo čustvo oz. odnos, ki ju označuje, izmika nekakšni objektivni definiciji, ki bi uspela opredeliti njeno univerzalno bistvo. V realnem življenju ni ene same ljubezni, obstajajo raznolike (oblike in objekti) ljubezni. V sodobnem zahodnem svetu je v središču zanimanja (javne sfere) predvsem

* Zdenka Šadl, dr. sociologije, docentka na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani.

(erotična heteroseksualna) ljubezen med dvema osebama, lahko bi rekli, da se nahaja na samem vrhu hierarhične lestvice različnih oblik ljubezni (kot so agape, karitas, filantropija, pa bratska in sestrška ljubezen, ljubezen do staršev itd.). *Slovar slovenskega knjižnega jezika* iz leta 1994 je ljubezen definiral kot »močno čustvo naklonjenosti do osebe drugega spola« in v širšem pomenu kot »močno čustvo naklonjenosti do koga, združeno s skrbjo za njegovo korist, dobro«. Oseba ocenjuje in doživlja svoj objekt ljubezni kot nekaj posebno vrednega, ga občuduje in pojmuje kot del svojega intimnega sveta. Obojestranska ljubezen (ko je subjekt ljubezni tudi njen objekt) predpostavlja vzajemno neodvisnost in avtonomijo, spoštovanje, zaupanje in intimnost. Njena funkcija je v tem, da povezuje, zbližuje, da vzpostavlja vzajemno pripadnost in močno navezanost na nekoga (ne glede na spol, bi dodali) ali nekaj.

Romantična ljubezen je kulturno in zgodovinsko specifično izkustvo oz. način življenja, ki ga v literaturi povezujejo z razvojem poezije v Franciji v 12. stoletju. V dvornih družbah privilegirano znanje in praksa majhne skupine moških in žensk pridobi v teku 19. stoletja »status« legitimne motivacije za sklenitev zakonske zveze (v širši populaciji) ter se preko meščanske sanktifikacije družine umesti v domeno vsakdanjega življenja. Medtem ko je bila glavna motivacija predmoderne zakonske zveze ekonomsko preživetje, je »emocionalno preživetje« postala glavna skrb modernih družin.

Od kod tolikšna pomembnost (osrednjost) ljubezni za zahodnega posameznika/co, družbeni sistem, družbeni red? Odgovor je bržkone smiselno iskati v povezavi z vsakokratnimi družbeno-kulturnimi razmerami (v zgodovini) zahodnih civilizacij, ki so pogojevale oz. pogojujejo vprašanje samoidentitete, odnose med ljudmi (spoloma), normativna pričakovanja in aspiracije, oblike in načine družbenega nadzorstva ter porazdelitev družbeno ustvarjenega dohodka in bogastva. Postavimo nekaj idej: zahodni človek išče v ljubezni odgovor na vprašanje »kdo sem« tedaj, ko mu tega ne povedo tradicionalne vloge in odnosi; ljubezenska strast ruši rutine in muke običajnega življenja, zato predstavlja človeku (moderno) sredstvo tostranskega odrešenja; ženske, ki materialnih okoliščinah lastnega življenja v ljubezen »investirajo« več kot moški, iščejo v njej oz. preko nje bodisi svojevrstno moč (nad moškimi) ali pa pozitivno identiteto in občutek lastne vrednosti v družbi, ki jih podcenjuje in podreja (moškim); specializacija ljubezni v moderni nuklearni družini z usmerjanjem bio-fizičnih energij posameznikov/c zmanjšuje družbeno kompleksnost in je funkcionalna za delovanje širšega družbenega sistema (po funkcionalistični teoriji); nepretrgano ideološko usmerjanje posameznikov/c k realizaciji v okviru intimnih osebnih odnosov in k razumevanju le-teh kot nepovezanih z družbeno-kulturnim okoljem povzroči, da jih ljubezen veže na obstoječi družbeni red: namesto spreminjanja omejujočih družbenih struktur, usmerjajo prizadevanje v »zboljševanje« svojega osebnega življenja. V sociološki teoriji je po M. Bertilsson (1991) romantična ljubezen predstavljena bodisi kot instrumentalni mehanizem vzdrževanja vse bolj racionalizirane družbe (npr. M. Weber) ali kot funkcionalno sredstvo naraščajoče socialne integracije in komunikacije v fragmentiranem in atomiziranem socialnem univerzumu (npr. T. Parsons, G. Simmel, N. Luhmann).

Ljubezen ni le osebno, subjektivno izkustvo, sestavina zasebne sfere (čustvovanja in razmerij med posamezniki), temveč tudi del javne kulture zahodno-evropske in

severno-ameriške družbe, torej reprezentacija. Zahodnega človeka v sodobnem svetu obkrožajo številne reprezentacije (romantične) ljubezni - o njej se nenehno govori, piše, poje - ki pravzaprav otežujejo neposredno soočenje s tem pojavom. Ljubezen je sestavina hiperrealnosti, pojav, ki ga je mogoče prepoznati, označiti in izraziti le s pomočjo kulturnih konstruktov in standardov hiperrealnosti. In kamorkoli pogledamo, povsod velja za zaželeno stanje – umetnost, literatura, popularna glasba, oglasi, melodrame, filmi, televizija, časopisni članki, priročniki itd. nepretrgoma povečujejo podobe (partnerske) ljubezni. Tiskani in elektronski mediji tako ponujajo interpretativne vzorce (simbole, zgodbe in konstrukte), s pomočjo katerih poteka (narativna) kon-strukcija romantičnega jaza in izkustva (ter dejanj in odnosov) ljubezni.

Bolj ko se zdi svet brezoseben in življenje utirjeno v vnaprej izdelane vzorce, bolj se krepi pomen in vrednost ljubezni. V okvirih današnje kulture ljudje vse bolj občutijo, da je ljubezen pomemben in priznan cilj (po sebi) in da postaja glavni vir samoizpolnitve in osmislitve življenja. Danes velja to »čustvo nad čustvi« za osrednji prostor, ki omogoča (oz. vzbuja upanje), da v resničnem stiku z drugim odkriješ samega sebe in »da si« - ob njegovi/njeni podpori in razumevanju - »kar si«.

Na tak ali drugačen način torej (p)ostajamo večni iskalci ljubezni (samega sebe, svoje notranje biti) - zlasti v dobi negotove moderne "družbe tveganja" (Beck, 1992), ki je posameznike osvobodila tradicionalnih vezi in odnosov, ne da bi jim priskrbela alternativne oblike povezovanja in varnosti. To pa ne pomeni, da je ljubezen - navzlic našim predstavam in njenemu povečevanju v kulturni industriji - nekaj apriorno in izključno dobrega, celo najboljšega, kar se človeku "pripeti" (si "dopusti" ali "proizvede") v svojem življenju. Čustva, ki jih zajema ljubezen, so ambivalentna, pozitivna in negativna. Ljubezen je pravzaprav tista sila oz. mehanizem, ki partnerja pogosto vodi v stiske, razočaranje, trpljenje, obup, sovraštvo, prevare, zlorabe in nasilje. Navsezadnje, ljubezen predstavlja osnovo moderne zakonske zveze, ki "razširjena" v jedro družino predstavlja eno izmed najnasilnejših družbenih institucij družbene sedanjosti.

Ljubezen postaja pod vplivom družbenih dejavnikov danes tudi vse bolj izmuzljiva in neulovljiva, negotova in nestabilna. Predstavlja prostor, kjer so protislovja med nuklearno družino in trgov najbolj očitna (Beck in Beck-Gernsheim, 1995), kar omejuje možnosti samodoločenega oblikovanja lastnega (partnerskega) življenja in predstavlja potencialni vir napetosti v zasebnem odnosu partnerjev. Po drugi strani izginjanje tradicionalnih avtoritet, oblik čustvene podpore in trdnih pravil vedenja (in videnja) posameznika/ce vse bolj prepušča njihovi lastni skrbi in odgovornosti za lastno (ljubezensko) življenje. Soočeni z novimi vprašanji, na katera ne poznajo odgovorov, in z nalogami, na katere niso pripravljeni in zanje usposobljeni, z naraščajočimi občutki nemoči in negotovosti iščejo nasvete. Knjižni trg se na novo »povpraševanje« odziva s ponudbo »supermarketa filozofij«, ki ponujajo načine interpretacije in organizacije življenja in ljubezni. Tu so pomembni sodobni množični mediji, zlasti ženske revije, ki se, kot ugotavlja E. Ilouz (1991), tradicionalno ukvarjajo s kodifikacijo in interpretacijo romantičnih odnosov.

V razvitih zahodnih družbah se po ugotovitvah številnih sociologov intenzivno odvijajo procesi poindustrijske moderne, vključno z individualizacijo življenjskih

potekov. Slovenija sodi med države v tranziciji iz tradicionalne industrijske faze moderne v poindustrijsko moderno in iz postsocialistične družbe v kapitalistično oz. meščansko družbo.¹ Tranzicija, ki vključuje demokratične spremembe na političnem področju, uvajanje tržnega gospodarstva in novo vzpostavljane sistemov zaposlovanja, izobraževanja in socialne varnosti prinaša s seboj tudi številne negotovosti, nove napetosti in konflikte. Takšne spremembe družbene ureditve se v obliki številnih pretresov in negativnosti odražajo tudi v vsakdanji zasebnosti večine ljudi.² Na tem mestu je smiselno upoštevati tudi oceno pomembnosti področja zasebnega (partnerskega in družinskega) življenja v času tranzicije. Mednarodna raziskava vrednot Slovensko javno mnenje 1995/2 (Toš in skupina, 1995) je pokazala, da visok odstotek državljanov Republike Slovenije kot osebno zelo pomembne vrednote ocenjujejo razumevanje s partnerjem (76%), družinsko srečo (79%) in ljubezen (70%).³

2. Reprezentacije ljubezni v ženskih revijah

»Že res, da je vedno veliko nasvetov in receptov za uspešen zakon, vendar jih ni nikoli dovolj, zato vam bomo z nekaterimi postregli tudi mi.«

(Nasveti za zakonsko srečo, *Pepita*, marec 1999, št. 3, str. 65)

»Ste se naveličale brskanja za nasveti po strokovni literaturi? Vam nikakor ne uspe ustvariti si sanjske zveze (...) Ponujamo vam pet napotkov ...«

(Začarajte svojega moškega, *Ona*, 3.8.1999)

Z novimi družbeno-ekonomskimi pogoji življenja v državah v tranziciji in s psihološkimi posledicami, ki jih prinašajo, narašča tudi »povpraševanje« po razlagah in nasvetih za razumevanje in organizacijo (ljubezenskega) življenja. V zadnjih nekaj letih je tudi slovenski knjižni trg zajel val literature, ki obravnava teme s področja uporabne psihologije in partnerstva. Množijo se prevodi knjig o osebnosti in duhovni rasti⁴ oz. priročnikov za »šolo življenja« tujih avtorjev - strokovnjakov oz. strokovnjakinj za partnerske odnose - ki nakazujejo korake in poti do uspešnega in srečnega ljubezenskega življenja.⁵ Med množico svetovalcev o ljubezni sodijo tudi ženski tisk in revije. Kot ugotavlja B. Luthar (1999: 433), so današnje ženske revije ohranile normativno funkcijo, vključeno v sam njihov nastanek - ženski časopisi *»imajo eno najpomembnejših vlog v konstrukciji ženskosti v sodobni zahodni kulturi. Upravljajo z ženskim vedenjem in videnjem, subjektiviteto, z njihovo seksualnostjo in percepcijo politike.«*

Po osamosvojitvi Slovenije so pričele izhajati tudi nove ženske revije oz. magazini, ki se sicer zavedajo poplave nasvetov - kot je razvidno iz zgornjih dveh citatov - vendar tudi same ponujajo pomoč pri »zadevah srca« z raznimi nasveti in razlagami o ljubezni. V nadaljevanju bomo analizirali medijske reprezentacije ljubezni v nekaterih popularnih medijih oz. vlogi javnih diskurzov v (re)konstruiranju refleksivnega osmišljanja in organiziranja ljubezenskega življenja. V analizo so vključeni vsi članki, ki obravnavajo teme s področja ljubezni in partnerskih oz. zakonskih odnosov v revijah *Jana* (ki je sicer »družinska« revija), *Pepita* in v ženskem magazinu *Dela* in Slovenskih novic *Ona*

od januarja leta 1998 do marca leta 2000. Omenjene revije objavljajo največ tovrstnih člankov, vendar so v analizo vključeni tudi članki iz revije *Viva*, kjer pa se pojavljajo redkeje. Skupaj je analiziranih 76 člankov.

Avtorja U. Beck in E. Beck-Gernsheimova v svoji knjigi o tim. kaotični ljubezni post-tradicionalne družbe (1995: 100) ugotavljata, da stiske moških in žensk v partnerskih in zakonskih odnosih niso posledica (zgolj) njihovih lastnih napak ali stranski produkt prevelike egocentričnosti, temveč tudi moderne definicije ljubezni in zakonske zveze. Osnovo ljubezni in zakonske zveze naj bi po tej definiciji predstavljala medsebojna čustva partnerjev, čustva pa so lahko nestanovitna, muhasta. Skoraj izključna emocionalna osnovanost partnerskih in zakonskih zvez – določena z idejo romantične ljubezni – pomeni, da z večjo intenzivnostjo čustev narašča tudi verjetnost trpljenja, ki ga prinašajo čustvene zmote, nerazumevanja in zapleti⁶ in da z izginjanjem pozitivnih čustev med partnerjema nastopi začetek konca zveze. V analizi člankov nas bo zato najprej zanimalo, kako ženske revije definirajo ljubezen oz. kakšen pomen pripisujejo ljubezni in čustvom v partnerskih in zakonskih zvezah.

S transformacijo skupnosti dveh »pomočnikov« v skupnost dveh ljubimcev postane ukvarjanje s čustvi »težko delo«, ugotavljata dalje omenjena avtorja (ibidem: 99). Ljubezen v pogojih negotovosti in pretresov moderne družbe ni enkratni dogodek, ampak je stanje, ki si ga je treba vsak dan znova priboriti, kar zahteva potrpežljivost in strpnost ter vztrajna pogajanja. Takšno razumevanje ljubezni nakazuje potrebo po sprejetju realizma v sferi »romance« oz. potrebo po zavestnem trudu in »graditvi« medosebnega odnosa. V analizi člankov nas bo zanimala prisotnost oz. odsotnost stališča do ljubezni kot »težkega dela« oz. poiskali bomo glavne metafore ljubezni, ki so temeljnega pomena v konstrukciji in pojmovanju ljubezni. Zanimale nas bodo še glavne teme v obravnavi »zadev srca« in normativna oz. aksiološka funkcija ženskih revij, ki pa jo je v tekstih težko zaznati, saj se običajno povezuje s tihimi predpostavkami diskurza.

Nadalje nas bo zanimalo, ali se, in (če da) koliko se v ženskih revijah pri obravnavi življenja v dvoje oz. pri nasvetih o ljubezni odlikava osnovni vzorec sodobne individualizacije, kot ga opisujejo U. Beck v svoji knjigi o rizični družbi (1992), zakonca Beck (1995) in številni drugi avtorji. Sledili bomo torej vprašanju, ali članki spodbujajo (ali ne) potrebo po razvoju osebne avtonomije žensk, njihovo skrb za lastno življenje in usodo, (samo)refleksivnost, večjo usmerjenost in poglobljanje vase ter neodvisnost od pravil in ustaljenih vzorcev v ljubezenskem življenju, vključno s področjem spolnosti.

Medtem ko je ljubezen kot tema tradicionalno pripadala umetniški in poetski domeni, se je v 20. st. postopoma prebudil znanstveni interes za ta pojav. Z odprtjem znanstvenega prostora tej temi je naraščala tudi uporaba znanstvenega védenja o ljubezni v prizadevanjih po izboljševanju oz. ustvarjanju kakovostnih partnerskih in zakonskih odnosov (pojav javnih izvedencev). Zato bomo v analizi sledili tudi vprašanju o ljubezni kot predmetu znanstvenega proučevanja oz. o vplivu para-znanstvenega diskurza in »znanstvenih« dognanj o tej temi v ženskih revijah na konstrukcijo ljubezni. »Para-znanstveni diskurz je popularizirana (in pogosto vulgarizirana) različica znanstvenega dela, ki je prilagojena prej javnosti kot pa skupnosti izvedencev. Kot taka ima lahko

manj ugleda in avtoritete, vendar ima kljub temu semiotično in institucionalno pristojnost« (Illouz, 1991: 233).

3. »Zadeve srca«: ponudba tem, nasvetov in pomenov

V ženskih revijah se v obravnavanem obdobju pojavljajo v glavnem tri kategorije člankov s področja ljubezni in partnerstva. Prvič, svetovalni članki, ki ponujajo nasvete za osvojitve moškega in nasvete za doseganje, ohranjanje ali poglobljanje uspešnih partnerskih odnosov ter nasvete in napotke za oživljanje romance v partnerski in zakonski zvezi. Drugič, analitični članki, ki proučujejo pomen ljubezni. Ta kategorija člankov se običajno opira na rezultate anket in popularizirana psihološka, sociološka ali antropološka dela oz. raziskave o ljubezni. V tretjo kategorijo smo uvrstili članke, ki bralkam v obliki (psiholoških) testov ali seznamov ponujajo pomoč pri ugotavljanju tipa njihovega »srčnega izvoljenca« in njegove primernosti za življenje v dvoje,⁷ pri spoznavanju moških strahov⁸ in odkrivanju »večnih« resnic oz. dejstev o moških.⁹ Znotraj člankov svetovalne in analitične narave najdemo naslednje teme: načini ohranjanja romance ali partnerske in zakonske zveze, spolnost, zvestoba oz. prevare, laž, ljubosumje in čustva ter njihovo izražanje v vezvah.

4. Ljubezen - humus za partnerske in zakonske zveze

Ljubezen ter partnerske in zakonske zveze so v člankih definirani kot odnosi, temelječi na čustvih (npr. ljubezen je *»čustvo nad čustvi«*, ljubezen je *»čustvo, ki je (...) najboljši humus za trden odnos«*, *»surejeni čustveni odnosi so bistveni za trajno uspešno razmerje«*, *»pustimo čustvom več svobode, da nas bodo lahko okoliščine osrečile ...«*). Ideja o emocionalni zasnovanosti ljubezni in zakonske zveze je posebej jasna v naslednjih primerih:

»ljubezen kot neke vrste investicijo, katere cilji so lahko različni (...) nikakor ni mogoče imenovati ljubezen«; ljubezen je »čisto, nepreračunljivo čustvo«

(Ko se čustva delijo med dva, *Pepita*, februar 2000, str. 31).

»Danes (...) poroka že zdavnaj ni več pogodba, ki bi temeljila na finančnih razlogih«; v zakonskih vezvah se išče »predvsem harmonična skladnost s partnerjem«

(Poroka s princem, *Pepita*, julij/avgust 1998, str. 14).

»Pomen ljubezni se je v tem stoletju močno spremenil (...) Zakonov iz koristoljubja skoraj ni več (...) Prava ljubezen in seksualna izpolnitev je postala temelj partnerstva in naraščajoče ločitve so dokaz, da je to eno najboljčutljivejših področij človekove psihe, ki prinaša tudi posledice«

(Prirojeno hrepenenje, *Ona*, 23.11.1999, str. 41).

Trditve o »občutljivosti« ljubezni in spolnosti, o ljubezni kot »čustvu, ki je kot vsa čustva, že po definiciji nestabilno« in o tem, da »zna biti srce nezvesto in podložno skušnjavi«, kar »razrahlja najpomembnejšo, to je emocionalno vez, torej čustveno ljubezen v razmerju«, sporočajo, da čustva kot temelj zveze pogojujejo številne stiske in zagate življenja v dvoje. Prekomerna in izkrivljena čustva ali pa zadrževanje čustev v zvezah povzročajo - opozarjajo pisci člankov - številne težave (npr. čustveno nasilje »moških, ki preveč ljubijo«, ker »nikoli nista 'prezračila' čustev, tudi težav nista mogla rešiti«, problemi, ki jih povzroča ljubosumnost itd.). Ženske revije tako potrjujejo omenjeni ugotovitvi Becka in Beck-Gernsheimove o skoraj izključni emocionalni utemeljenosti moderne ljubezni in zakonske zveze in o intenzivnosti ter nestabilnosti čustev kot vira številnih stisk v življenju para.

Zanemarjanje in neizražanje čustev, ki je zlasti pri moških »zelo spolzek teren«, predstavlja »temeljni problem odnosa med spoloma« (npr. »večja čustvena zadržanost pri moških (ima za posledico) slovensko ergomanijo (...) to je pravzaprav beg od intimnosti« itd.). Vendar pa pomembnost čustev - v smislu, da jih oba partnerja postavita »na prvo mesto« - in njihovega izražanja v zvezah tendenčno narašča, sporoča članek, ki navaja, da moški, tradicionalno odtrgani od čustev, danes vse bolj ugotavljajo, da je njihova osebna sreča odvisna od »preskoka na polju izražanja čustev«:

»Medtem ko si je ženska utirala svojo pot enakopravnosti pri poslu in v karieri, je moški nekako prisiljen narediti podobno na čustvenem področju, če se hoče približati in razumeti ne le drugi spol, ampak tudi svoj čustveni svet v spremenjenih okoliščinah (...) Svoje bo prav gotovo prispevalo tudi splošno vzdušje, ki se bo po napovedih prevladujoče nagnilo na stran odkritejšega izražanja čustev obeh spolov, kar naj bi bila ena redkih zares novih stvari v odnosih med moškimi in ženskami«

(Ženske govorijo o čustvih - kaj pa moški?, Pepita, februar 2000, str. 32).

Ljubezen ni le osnova moderne zveze dveh partnerjev, v člankih je pogosto označena kot ena temeljnih človeških vrednot ali potreb: »medsebojna ljubezen je temeljna vrednota ter vir sreče in zadovoljstva v zakonskem in družinskem življenju«, je »bistvo našega bivanja«, »dragocenost, ki se je ne da poceni dobiti v supermarketu«, ljubezen je zelo »koristna za človekovo dušo«, »najboljša in edina prava sodnica na svetu (ki tudi) popolnoma razoroži človeško nagnjenost k medsebojnemu obsojanju in obtževanju«, vir »življenja kot pristrčne in neizčrpne igre«, »brez ljubezni težko obstajamo... brez nje odrasel človek postane čustvena pokveka«, »bistvena čustvena potreba normalnega človeka (pa) je ljubezen«, »ljubezen človeka bogati, izpolnjuje«, »veliko ljudi nenehno išče ljubezen, ki je postala osrednji družbeni pojem« ali, kot ugotavljata Beck in Beck-Gernsheimova, središče, os okoli katerega se vrti naše življenje.

5. Romanca in partnerska (zakonska) zveza: ogenj in voda?

Članki, ki obravnavajo ohranjanje romance v partnerskih zvezah, se bolj ali manj eksplicitno opirajo na »folklorne« predstave in strokovno mnenje, da čas in rutina »ubijata« romanco (npr. »nič čudnega ni, da se v zakonu, ki dolgo traja, človek naveliča tudi svojega partnerja« - mnjenje prim. dr. M. Košička; »saj vsi vemo, da po devetih letih zakona še tako burna začetna ljubezen postane rutina«, »čeprav se zavedamo, da se vse enkrat konča ...«). Vendar je rešitev mogoča, sporočajo članki, saj problem povzročajo objektivni razlogi (dolgotrajnost zakonske zveze, pomanjkanje časa, skrb za družino, npr. »enolično vsakdanje življenje lahko premaga še tako trdno ljubezen«), ne pa subjektivna, notranja občutja in sentimenti partnerjev. Romanco je mogoče rešiti s ponovnim ustvarjanjem strasti (kot čustvovanja in spolnosti) ali, kot sporoča članek z naslovom »Osvojite znova svojega moškega«: »Požar pogasi voda, zvezo pa lahko reši prav ogenj«. Članek opozarja:

*»ukrepati morate, ko se začnejo kazati naslednji znaki: dolgčas, enoličnost, pomanjkanje partnerjevega zanimanja, prehitro seks, vse manj pogovorov«
(Ona, 31.8.1999, str. 40).*

Članki torej opozarjajo bralke, naj se zavedajo te »nevarnosti« in skušajo zavestno vnašati v svoje zveze popestritve, presenečenja, spremembe. Nasveti in napotki za ohranitev romantične ljubezni v različnih obdobjih skupnega življenja se raztezajo od ponovne skrbi za urejeno zunanost, sprehodov v mesečini, romantične večerje v soju sveč, počasnega plesa, drobnih pozornosti kot so komplimenti, telefonski klici, razna presenečenja in povabila, ljubezenske izjave in sladka sporočila, občudovanje, šopki rož in druga darilca, do zatekanja k nenavadnim metodam - magičnim obredom, ki da ustvarjajo idealno ljubezensko razmerje in poživijo spolno življenje (npr. članek z naslovom »Začarajte svojega moškega«, *Ona*, 3. 8. 1999). Tipičen nasvet za romantično obnovo zveze je naslednji:

*»Če bomo upoštevali nasvete iz obeh rubrik, se kdaj nasmehnil, če ne bomo varčevali s komplimenti, telefonskimi klici, šopki zvončkov in z ljubkovalnimi imeni, se nam lahko zgodi, da se bomo zmeraj znova zaljubljali v istega človeka, čeprav živimo z njim že desetletja«
(Biti zaljubljen, *Jana*, 8.2.2000, str. 55).*

Kako narediti razmerje spet romantično, tj. polno strasti in vznemirjenosti, je vprašanje, na katerega članki odgovarjajo tudi z nasveti o poživitvi oz. prenovi spolnega življenja (zakonskih) partnerjev (npr. »izvir strasti ni brez dna; brez spodbude in ustvarjalnosti bo strast kmalu presahnila (...) Kaj torej storiti? Predvsem - pokazati nekaj poguma!«; seks naj postane »igra s čim manj pravili, zato pa s čimveč inovativnosti, domišljije in časovne neomejenosti«, itd.).

Zopet drugi članki na temo (ohranjanja) romance v zakonski zvezi ponujajo drugačen tip odgovora, ki daje prednost realizmu pred idealizmom (romantičnim modelom odnosa). Osnovno sporočilo se glasi: romanca in zakonska zveza se nujno ne ujemata.

V prispevku »Prava ljubezen je pod kožo krvava« (*Ona*, 24. 8. 1999) prim.dr. Marijan Košiček na vprašanje »Kako bi primerjali ljubezen in njeno mistificirano pojmovanje, ki nas obdaja bolj kot kdaj prej?« odgovarja:

»Ne vem, zakaj se poudarja romantična ljubezen, kajti prava ljubezen je zelo realna, že kar krvava pod kožo. Mesečina, rožnati oblaki, rožice, vse to je poudarjanje psevdoromantike. Takšno sentimentalno gledanje na ljubezen je navadna hinavščina. Prava ljubezen je nekaj zelo realnega (...).«

Idejo o »krvavi«, realni ljubezni kot nasprotju romance oz. njeni časovni naslednici sporočajo tudi stavki kot so: »zavedamo (se), da se vse enkrat konča«, »realnost (se) ne ujema s pričakovanji in romantičnimi predstavami o partnerstvu«, »večna ljubezen (je) izjemno redka cvetka, (bolj) ideal«, »romantični ideal in kruta resničnost«, »večna ljubezen, ki so si jo obljubili pred oltarjem in matičarjem, (je) potem pogosto kar kmalu nasedla na čereh realnosti in se razblinila«, »po kakem letu idealne ljubezni ugotovimo, da se je tip povsem spremenil in da ni niti odsev tistega ideala, kot je bil pred letom dni« itd. Medtem ko je romanca, ki jo označujejo predstava o večni ljubezni, burna čustva, strast, sladka zaljubljenost itd. značilna za začetno obdobje, jo pozneje nadomesti realna ali resnična ljubezen oz. »pravi odnosi, z njimi pa tudi občasna nasprotja in razočaranja«; »prekipevajoča čustva se umirijo, utrdijo in iz zaljubljenosti (ki je začetna in precej negotova faza) se lahko rodi resnična ljubezen«. Nasprotje med romantičnim idealom in resničnostjo (partnerskih oz. zakonskih zvez) je razvidno tudi iz naslednjega zapisa:

»(...) ne le naši trije sogovorniki, profesor Musek, doktor Štern in doktor Rojšek, temveč tudi večina drugih, navadnih ljudi odkrito priznava, da je večna ljubezen, kakršno si človek predstavlja v sladkem času zaljubljenosti, le romantični ideal, ki z resničnostjo nima prave zveze«

(Jana, 13.4.1999).

Opirajoč se na mnenje omenjenih strokovnjakov članek dalje sporoča, da je ljubezen »kot vsa čustva, že po definiciji nestabilna« in ni nujno »najboljši neostik, ki drži skupaj« (zakonsko) zvezo (to je lahko npr. ekonomika). Po začetni ljubezni ljudje lahko »najdejo znosen modus vivendi in ostanejo skupaj vse do smrti«. »Če pa je res ljubezen (tista, ki drži skupaj zvezo), skorajda gotovo ni več strastna« (»strast ni prava podlaga za dolgotrajno zvezo«), torej – lahko sklepamo – tudi romantična ne. V dolgotrajni zvezi partnerjema »ni ravno z rožicami postlano« (ne pozabimo, da rože nastopajo kot metafora romance), to razmerje ima »vzpone in padce, stiske in zagate«, skratka, brezpogojna ljubezen za vse življenje je le iluzija.

Članki torej posredujejo dvoje sporočil, ki izhajajo iz dveh konfliktnih modelov (oblikovanja dolgotrajnega) odnosa. Prvič, romanca v (zakonski) zvezi slabi pod vplivom objektivnih praks, vendar jo je mogoče ohraniti oz. ponovno oživeti s primernimi načini, od praktičnih ukrepov do odkritega pogovora – romanca in zakonska zveza se torej ne izključujeta. Drugič, zakonska romanca ni mogoča, je le iluzija, ideal (partnerjema v dolgotrajni zvezi ni z »rožicami postlano«). Uspešno partnerstvo torej nima dosti skup-

nega z romanco. Ljubezen izgubi podobo iz začetka, iz prvih dni (romantične) zaljubljenosti, zato je pomembno, da se otresemo iluzij oz. napačnih predstav in pričakovanj. Bolj koristno oz. realno je sprejeti »nov«, alternativni odnos, vključno z njegovimi stiskami in zagatami, zahtevami po potrpežljivosti, strpnosti, stalnih pogovorih oz. pogajanjih in kompromisih. Takšna sporočila, ki jih je mogoče razbrati iz nasvetov, pa so povezana z uporabo metafore ljubezni kot »trdega dela«, ki jo obravnavamo v nadaljevanju.

6. Ljubezen: (na začetku) ekstatično čustvo in (pozneje) napor ali slovo od rožnatih očal

Metafori, ki se najpogosteje pojavljata v konstrukciji ljubezni, sta: ljubezen kot intenzivna sila in ljubezen kot delo. Metafora ljubezni kot intenzivne sile (tj. močnega, ekstatičnega čustvovanja in občutje fiziološke vzbujenosti) se pojavlja v opisih, kot so: ljubezen »človeka najpogosteje preseneti kot strela z jasnega«, »blaženost, ki so jo občutili med dvorjenjem«, »prekipevajoča čustva in viharna zaljubljenost«, ljubezen je zelo »močna in opojna«, »psihozo ljubezenske omame«, »naval čustev«, »burna začetna ljubezen«, »začetna zaljubljenost primerljiva s psihozo, bolezenskim stanjem, med katerim izgubimo sposobnost za presojo, željno vpijamo nepomembne informacije in pripisujemo posebno vrednost stvarim, ki te sploh nimajo«, »močna opojna vznemirjenost«, »ljubezen človeka prevzame«, tako da živi kot v »sanjah«, »viharni« zaljubljenosti sledi »streznitev«. Takšni opisi in oznake ljubezni prevladujejo v opisovanju prvega srečanja in se pravzaprav nanašajo na zaljubljenost ali, lahko bi rekli, na intenzivnost »ljubezni« v zaljubljenosti, ki se pojavlja kot strast. Moč oz. intenziteta ljubezni »na začetku« oz. v zaljubljenosti povzroča »bolečino«, a hkrati dela »svet lepši«, zaljubljenemu daje »nesluteno moč«, »novo energijo«, »pogum«, »vsakdanje težave postanejo nepomembne«, itd.

Medtem ko prva metafora predstavlja ljubezen kot avtonomno silo, neodvisno od volje ali nadzora posameznikov, jo druga prikazuje kot objekt posameznikovega nadzora in osebne odgovornosti. V prvem modelu se ljubezen - obravnavana kot čustvovanje in fizična vzbujenost - osebi se lahko »pripeti«, v drugem je produkt človeškega delovanja oz. zavestnega prizadevanja. Zaljubljenost je čudež, darilo narave/biologije človeku, ljubezen je dosežek človeka, njegovo/njeno »darilo« samemu sebi in njej/njemu. Čeprav so moderne zveze emocionalno utemeljene, pa ljubezen ne živi samo od čustev, zahteva tudi razum – preudarnost in »garanje«. Ljubezen ni naključje, nasprotno, je čustvo in odnos, »narejen« z angažiranostjo, preudarnostjo in trudom. Ljubezen - obravnavana kot odnos - v ženskih revijah pogosto nastopa kot »delo« v duhu protestantske etike stalnega truda, investicij (vlaganj), zavezanosti, metodičnega zasledovanja cilja, zavestnega in afektivnega (samo)obvladovanja, občutka dolžnosti in odgovornosti. Dolgotrajne zveze pomenijo:

»podvig, dosežek, ki je od obeh polovic zdržljivega para zahteval ogromno truda, potrpežljivosti in samoomejevanja. Doktor Rojšek govori o 'dolgotrajnem delu

*na ljubezni, opazovanju sebe in drugega, spoznavanju sveta in smisla' «
(Jana, 13.4.1999, str. 18-19).*

Partnerski odnos je »doživljenjski projekt«, v katerega je treba »investira(ti), in to predvsem samega sebe«, »odnos s partnerjem je ogromna investicija«, »razum mora krotiti strasti«, »uspešno« reševanje težav zahteva »nadzorovanje misli in besed«, »zavestno« se je treba »prilagajati« drugemu, potrebno je »veliko moči in vztrajnosti«, ljubezen je treba »vzeti v roke«, si jo »priboriti«, kakovosten medoseben odnos je treba »ustvariti«, pameten človek si »prizadeva ustvariti ljubezensko razmerje (...) in ga ohraniti«, »brez muje se še čevljev ne obuje, še manj pa se brez nje ohrani partnerstvo«, dobre temelje trajne ljubezni partnerja »ustvarjata« tako, da se »posvetita« sebi in drug drugemu, za »uspešno« razmerje je bistveno »urejanje« čustvenih odnosov in »stalen trud«, dokazati je treba »pripravljenost« za ljubezen, ljubezen je treba »negovati«, »kultivirati«, »potruditi«, »se vzgajati in prevzgajati za ljubezen«, treba je »delati na sebi«, premagati je treba »nestrpnost in lenobo«, »ljubezen je (tudi) dolžnost, razumnost in duhovna rast«, razmerje je treba »narediti«, medsebojni odnos je treba »obdelati«, »vedite, da je vse v vaših rokah«, z realnostjo partnerstva se je treba »spopasti«, »vsaka zveza (je) garanje« itd. Podobno velja za spolno življenje dveh partnerjev:

»uspešnost v spolnosti je namreč rezultat dolgotrajnega procesa in nabiranja izkušenj (...) seveda tega (uspeha – op.a.) ne smemo pričakovati naenkrat; še veliko dela nas čaka!«

(Želite poživiti svoje spolno življenje?, Pepita, september 1998, št. 9, str. 64).

Osrednje sporočilo, ki ga v ženskih revijah prinaša metafora ljubezni kot trdega dela, je: težave in nesporazumi, ki nastopijo v ljubezenskem odnosu, so posledica pomanjkanja posebnih (zgoraj naštetih) »veščin« ali, drugače povedano, »lenobe«:

»lenoba (...) ljudem se ne ljubi v svoje življenje vložiti niti toliko energije in zavzetosti, da bi njegovo barko, ki jo po delčkih gradijo vsak dan, vendar spravili v morje (...) morje ljubezni, končni cilj posameznikovega prizadevanja, pa se vse bolj oddaljuje (...) barka življenja, ki je običajno izdelana samo na pol, (pa) rjaveti in počasi propadati«

(Krmarite življenje z ljubeznijo, Ona, 6.7.1999, str. 40).

In še:

»Mnogi si preprosto ne dajo dovolj časa zanjo (za ljubezen – op.a.) in se ne trudijo dovolj, da bi jo dosegli«

(prim. dr. Marijan Košiček, Jana, 25.8.1998, str. 14).

Nasvet se torej glasi: edini način rešitve težav, ki jih prinašajo zakonski in partnerski odnosi, je ta, da premagamo lenobo in nestrpnost (da gojimo potrpežljivost, ki jo poudarjata tudi avtorja Beck in Beck-Gernsheim), da se s težavami »spoprimemo«, da »sodelujeta« in sta za spreminjanje njunega odnosa »odgovorna« oba, »da hudiča (problem – op.a.) premagamo tako, da ga objamemo«, da »problem opredelimo kot izviren osebni izziv«, da se »za lastno srečo ne nehamo truditi« (»ni namreč težko dobiti druge

polovice, težko jo je zadržati«), da zvezo in vezi vedno znova »gradimo« oz. da vnovično »spletemo toplo ljubezensko gnezdo«, da ovire odstranjujemo »vsak dan sproti, s pogovorom« (npr. »če ste se že nehali pogovarjati, to lahko vodi v prepad«, »brez rednega in poglobljenega pogovora medosebni odnos ostaja neobdelan, otopi in onemi«, »če molčita oba, to pomeni konec razmerja, kajti odnos je komunikacija«). Na začetku, v stanju zaljubljenosti, »vse sprejmemo in oprostimo«, pozneje v fazi realne, »pod kožo krvave« ljubezni pa - svetujejo članki - moramo biti pripravljeni na redne pogovore in neizogibne konflikte, ki jih ti prinašajo, na pogajanja in kompromis (npr. »naučite se sklepati kompromis«).

7. Partnerja v ljubezni: »eno srce in ena duša«?

Pojmovanje ljubezni kot vsakodnevnega trdega dela temelji na opisih, oznakah in metaforah, ki predstavljajo ljubezen kot nadzirljiv odnos (ki ga nadzorujejo zavest, razum, samoopazovanje in refleksija), kar posledično pomeni, da smo sami odgovorni za svoj ljubezenski (ne)uspeh (»vsak je svoje (ne)sreče kovač«, »sam si ustvarjalec podobe svojega sveta«, pomembno je »da prevzamete odgovornost za svoje misli, čutenje in vedenje ter jih ločite od drugih«, »vsak je odgovoren za svoje obnašanje in lahko prevzame nadzor nad svojimi odzivi«, itd.). Jasen zgled takšnega sporočila je tudi naslednji:

»Družba s svojimi socialnimi službami ne bo reševala zakonov, zaman je tudi pričakovanje, da se bo za človeka v stiski našla zunanja pomoč. Vsak je sam odgovoren za svoje življenje. Ali to odgovornost sprejmeš ali pa jo poskušaš prelagati na druge, je stvar tvoje ozaveščenosti«

(Krmarite življenje z ljubeznijo, *Ona*, 6.7.1999, str. 40).

Metafore ljubezni kot dela, poudarek na ukvarjanju z ljubeznijo, ljubezni kot »projektu« in »dosežku« ter sporočila o lastni odgovornosti za svojo romantično usodo so jezik individualizacije in zahtev po samorefleksivnem oblikovanju življenja brez zanašanja na zunanjo pomoč in družbene institucije, torej zahtev po večji pripravljenosti in zmožnosti, da posamezniki in posameznice sami poskrbijo zase. Jasen primer nasveta o skrbi zase (temelječi na »zavedanju o lastni dragocenosti«) je naslednji:

»Tvoja odločitev, da poskrbiš zase, bo morda egoistična, ampak samo, dokler ne ugotoviš, kaj je to egoizem - da znaš paziti tudi nase«

(Most med razlikami, *Ona*, 17.8.1999, str. 40).¹⁰

Individualizem, ki ga podpirajo ženske revije, se kaže tudi v poudarjanju naslednjih »potreb« po:

- zanašanju nase, predvsem v obliki zaupanja vase (npr. »Če želiš zaupati drugim, pa moraš najprej zaupati sebi«) ali spoštovanja do samega sebe;
- posameznikovi samostojnosti in avtonomiji (npr. »človek mora živeti po svoje ne glede na to, ali je komu všeč ali ne. To je bistveno. Treba je najti sebe«; »v partnerstvu

sta oba enako pomembna»; »ljubezen in svoboda sta isto»; »pomembno je upoštevanje lastnih potreb, ne pa interese drugih»; »ubogati predvsem svoje srce«, »pomoč partnerju ob njegovih težavah ne sme postati uničujoč položaj zate« itd.). Članek z naslovom »Naučite se reči ne!« svetuje neko vrsto agresivnosti na različnih področjih življenja in dela, vključno z ljubeznijo: »'Ne' nas nekako prisili, da začnemo misliti tudi sami nase ... Naučite se reči ne, kajti to je prava osvoboditev in zanesljiv vir zaupanja vase«. Na področju življenja v dvoje je pomembno – svetujejo dalje članki - »zavračanje vsiljenih modelov obnašanja iz preteklosti«, »nič te ne sme preprečiti v izpolnjevanju neke naloge«, ob vprašanju »razveza da ali ne« mora ženska sprejeti »svojo odločitev, ne pa da postavljajo na prvo mesto interese vseh drugih«, itd.;

- (samo)refleksiji, spoznavanju in razumevanju sebe (lastne identitete), partnerja in sveta (npr. »naše življenje je res naporno, torej bi morali o tem, kako reševati probleme, razmišljati kar naprej, štiriindvajset ur na dan. S tem, ko se razmišljanju izmaknemo, nismo nič rešili«; »spoznavanje« in »opazovanje sebe in drugega«; »pomembno je razumeti sebe v različnih kombinacijah z drugimi ljudmi«; »komunikacija pripomore k napredovanju v lastnem občutku za identiteto ter h globljemu in pristnejšemu poznavanju drugega«; »umetnost ljubezni je v tem, da sebe in ljubljeno osebo vsak dan znova odkrivamo«, »o svojih reakcijah in vrednotah moraš presoditi sam« itd.). (Samo)refleksivnost spodbuja tudi množica psiholoških testov, ki jih ženske revije ponujajo kot »orodje« za pomoč pri ugotavljanju tipa lastne osebnosti in osebnosti partnerja. Testi vabijo bralke k »prepoznavanju« osebnosti partnerja, k »ugotavljanju kdo stoji z vami skozi življenje«, k »razumevanju« njegovih preferenc in njegovega razmišljanja, k spoznavanju samega sebe, torej k obračanju in poglobljanju vase ter k razmisleku o tem »ali si v resnici ustrezata« in »kakšne so vajine možnosti za trajno zvezo«.

Ti indikatorji individualizacije pojasnjujejo tudi skrivnost uspešnih zvez. Npr. v enem od člankov lahko preberemo, da moški dolgoročno ohranjajo svojo ljubezen do tistih žensk, ki so »samostojne osebe«, »navajene skrbeti same zase«, zato nasvet:

»Če boste postale bolj zahtevne, bolj egoistične, bo tudi vaš zakon utegnil postati boljši«

(Nasveti za zakonsko srečo, *Pepita*, marec 1999, št.3, str. 65).

8. Znanost o ljubezni

Pri »dokazovanju« veljavnosti svojih analiz pomena ljubezni in nasvetov o ljubezni se ženske revije opirajo na avtoriteto znanosti: na znanstvena dognanja in mnenja strokovnjakov, pri čemer največkrat navajajo domače in tuje psihologe/inje in antropologe/inje, pa tudi sociologe, seksologe in celo mentiole,¹¹ »svetovalko na Živi« ali pa splošno kategorijo »raziskovalci«. Članki o ljubezni se sklicujejo na raziskave ali strokovna mnenja ob vprašanjih, kot so »zakaj se zaljubimo« oz. »kaj sproži ljubezen«.

»kaj pomeni zaljubljenost« in »kaj je ljubezen«, »kakšne vrste oz. stili ljubezni obstajajo«, »kakšen smisel ali namen ima ljubezen«, »kaj ohranja ljubezen oz. dobre odnose«, »kakšni so vzroki ljubezenskih težav (npr. nezvestoba, ljubosumnost)«, »flirt na delovnem mestu - da ali ne«.

Rezultati znanstvenih raziskav in mnenja strokovnjakov se uporabljajo v različnih kontekstih oz. z različnimi nameni: deskripcija oz. opis (npr. opis ljubezenskega stanja oz. telesnih in duševnih znakov vznemirjenja v zaljubljenosti, različni stili ljubezni, vloga biologije in človeških čutov v zaljubljanju), razlaga (razlaga vzrokov čustvenih težav ali neuspeha v ljubezni, ki izhaja iz zgodnjega otroštva) in normativni namen, ki se izraža v definiranju (ne)primernega oz. (ne)normalnega vedenja (ta namen se implicitno kaže v stavkih, kot so: »(v iskanju ljubezni se ljudje) podajo tudi na stranske poti – oglaševanje partnerstva uspeva in cveti kot še nikoli doslej«; »(spogledovanje s šefom na zabavi je) nedostojno obnašanje, (v zvezi s katerim se je šef delal, da nič ne opazi), saj vas ceni kot dobro delavko in zanesljivo sodelavko«; (erotični filmi lahko pokažejo) vse, tudi največje intimnosti, vendar so pogosto prikazane neokusno in vulgarno«; »Tisti, ki je obseden s čustvi in ni sposoben z razumom obvladovati svojega življenja, je kandidat za človeka“, »po mnenju strokovnjakov je flirt na delovnem mestu (...) nevaren za zasebno življenje in kariero«). Težnja teh obravnav, da bi se človekovo vedenje na področju ljubezni prilagodilo konvencionalnim standardom in »tradicionalni« vrednoti zvestobe, je razvidna tudi v naslednjem primeru:

(...) človek (ima), poudarja doktor Štern, tudi razum, ki nam prišepetava (...), naj se 'vzdržimo stvari, ki niso zaželeno in konvencionalne in bi lahko škodovale tudi nam samim.' Skratka, ne le receptov, tudi razlogov za enega samega partnerja, za dolgo ljubezen, ne manjka. Zdaj, pravi ljubljanski metapsiholog, pa še posebej ne - v času aida je zvestoba, tudi v preživetvenem smislu, še pomembnejša«

(Eden, pa za zmerom?, *Jana*, 13.4.1999, str. 19).

9. Sklep

Na ravni prevladujočih reprezentacij v analiziranih ženskih revijah je (partnerska) ljubezen prikazana kot temeljna razsežnost posameznikovega (partnerskega) življenja, kot čustvo in odnos, ki človeka (na podlagi njegovega truda in prizadevanj) bogati, izpo(po)lnjuje in osrečuje. Članki vpeljejo v obravnavo kronologijo, v kateri se odnos oz. čustvo začne z zaljubljenostjo, ki (lahko) polagoma preraste v zrelo, realno, »krvavo« ljubezen, predstavljeno v povezavi z zakonsko oz. partnersko zvezo. Prevladujeta dve metafori: ljubezen (oz. bolje zaljubljenost) kot ekstatično čustvo in ljubezen kot »trdo delo«. ¹² Metafori ljubezni kot dela in ljubezni kot projekta izražata pragmatično usmerjenost vsakdanjega življenja, ki (v glavnem) izključuje igro, takojšno zadovoljitev in intenzivna (emocionalna) izkustva. Za partnersko razmerje samo čustvo ljubezni ni

dovolj - ljubezen je »dosežek«, ki ga znotraj fenomenološkega izkustva (časa) vsakdanjega življenja sami »proizvedemo« in gojimo.¹³

Ljubezensko razmerje je predstavljeno kot zaželeno stanje, vendar na (»realističen«) način, ki v glavnem izključuje njeno povečevanje (idealiziranje). Kot prijetno stanje, takšno, ki bi si ga želel doživeti vsak človek, je označena predvsem zaljubljenost, ki pa ni istovetna z ljubeznijo. Ljubezen je označena kot kompleksna in ambivalentna, saj združuje oz. povzroča pozitivna in negativna čustva, kot mehanizem v ozadju odnosa, ki pogosto vodi v številne stiske, nezadovoljstva in razočaranja. Po drugi strani še tako trdno ljubezen ogrožajo dejavniki, kot so dolgotrajnost zveze, rutina in enoličnost vsakdanjega življenja. Čeprav sta zlasti slednja pogojena s širšimi družbenimi dejavniki, pisci člankov ne problematizirajo splošnih družbenih razmer, ki pogosto pogojujejo čustvene težave partnerjev. Upoštevanje zgolj posameznika v odnosu do drugega posameznika oz. dejavnikov kot je npr. čas, pa postavlja problematično ločnico med »zasebnim« in »javnim«.

Pri sklicevanju na strokovna mnenja (oz. znanost) v obravnavi pomena ljubezni in rešitev iz ljubezenskih zagat opazimo predvsem moška imena (vsi so doktorji znanosti - Košiček, Štern, Musek in Rojšek).¹⁴ O zadevah srca razpravljajo torej moški, čeprav ne moremo prezreti dejstva, da slovenska stroka in znanost »premoreda« tudi številne priznane strokovnjakinje (z akademsko izobrazbo in nazivi) s področja partnerskih in družinskih odnosov oz. psihologije. Tako se ponavlja tradicionalni vzorec, po katerem so možnosti za interpretacijo pomembnih življenjskih tem dostopne predvsem moškim.

Medtem ko so medijske reprezentacije ljubezni - vsaj kar zadeva njihovo strokovno oz. znanstveno utemeljitev - predvsem »delo« predstavnikov moškega spola, ostaja sama ljubezen predvsem »delo« žensk. Na osnovi naše analize namreč sklepamo, da imajo reprezentacije ljubezni v analiziranih ženskih revijah ambivalentne posledice za subjektiviteto žensk oz. za odnose med spoloma. Jezik individualizacije (poudarek na doživljanju lastne identitete in avtonomije, skrbi zase, navajanje k usmerjenosti vase in k samorefleksivnemu osmišljanju in oblikovanju življenja v dvoje), v katerem so napisani številni članki, pomeni diskurzivno uveljavljanje žensk kot neodvisnih posameznic in enakopravnih partneric v zasebnem življenju. To odpira možnosti za ustvarjanje bolj demokratičnih oblik osebnega in vsakdanjega skupnega življenja, kar pomeni radikalen prelom tradicionalnih intimnih razmerij, njihovih pomenov in praks.

Vendar se po drugi strani tradicionalne vsebine intimnih odnosov med spoloma ohranjajo z diskurzivno norma-lizacijo vedenja žensk in s predstavitvami ljubezni kot »dela«. Ljubezen, ki je v post-tradicionalni družbi postala odprt prostor (in demistificirano »polje«), zahteva »trdo delo«, časovni vložek in potrpežljivost – sicer kvalitete tradicionalne ženske odnosne usmerjenosti, njihove zadržanosti za »odnosno delo« - obeh partnerjev. Metafora ljubezni kot dela v ženskih revijah - torej v revijah, ki so v glavnem in predvsem namenjene ženskam - v nekem smislu oživlja idejo ženskega emocionalnega dela in ženske skrbi za čustva (lastna, tuja), kar zavira/ogroža razvoj individualitete žensk oz. njihovo subjektivizacijo. Tako lahko sklenemo, da analizirani članki po eni strani vključujejo dejavnike potencialnega spolnega osvobajanja in

oblikovanja bolj androgine usmerjenosti postmoderne kulture, po drugi strani pa se s spodbujanjem oz. ohranjanjem odnosnega jaza (zgolj) žensk kažejo trdovratni izrazi utrjevanja spolne neenakopravnosti.

OPOMBE

1. Med 26 državami v tranziciji je Slovenija na 1. mestu - iz Poročila o človekovem razvoju, ki ga je za Združene narode izdelal Urad za makroekonomske analize in razvoj.
2. Že dosežen premik v položaju žensk, povezan s preraščanjem tradicionalnih spolnih identitet, oblik dela in shem življenja, ogrožajo nekateri dejavniki, kot so: bistveno večje težave pri iskanju zaposlitve v novih razmerah tržnega gospodarstva (zlasti pri mlajših ženskah brez otrok), slabšanje gospodarskega položaja žensk v zadnjih letih (npr. zaostajanje plač v feminiziranih panogah za povprečjem), neenakopravna udeležba spolov v neplačanem gospodinjstvem delu, podprezentiranost žensk v parlamentu in vladi, itd.
3. Visok odstotek anketirancev (70% in več) je kot osebno zelo pomembne vrednote, poleg omenjenih, ocenil še ljubezen do otrok, poštenost, svobodo, mir na svetu, zdravje, in pravičnost.
4. Knjižna zvrst imenovana »knjige za osebnostno in duhovno rast« vključuje tudi knjige z nasveti o ljubezni. Medtem ko leta 1984 te zvrsti še ni bilo na slovenskem knjižnem trgu, je bilo leta 1998 približno 6 % bralk in bralcev te knjižne zvrsti, tj. delež respondenov, ki so v zadnjem letu prebrali vsaj eno tovrstno knjigo (osebni pogovor z D. Podmenik, več o tem M. Žnideršič, D. Podmenik in G. Kocijan, Knjiga in bralci IV, Univerza v Ljubljani - Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, zbirka Biblio Thecaria 5).
5. Npr. Kako poiščemo pravega partnerja, Pravi moški zame, Zdaj pa z občutkom: kaj ženske pričakujejo od moškega, Moški so drugačni, ženske tudi: vodič za izboljševanje medsebojnih odnosov in razumevanje med spoloma, Najina ljubezen: od romantične ljubezni do zrelega partnerstva, itd.
6. V tej povezavi je razumljiva tudi fraza »strto« ali »zlomljeno srce«: višje ko nas ponesejo čustva, globlji in trši je lahko padec, ko se čustva ohladijo in izginejo.
7. Npr. članki z naslovi »Pet tipov moških - njihovih (slabih) plati«, »Ali je vaš moški otrok ali princ?«, »Je on vaš tip?«, »Znaki ga izdajajo«, »Vam partner res stoji ob strani?«, »Ali me resnično ljubi?«, »Sta ustvarjena drug za drugega?«.
8. Članki kot so »Česa se bojijo moški«, »Njegove sanje, njegovi strahovi« itd.
9. Članki s tipičnimi naslovi: »Stvari o ženskah, ki jih moški nikoli ne bodo razumeli«, »Stvari, ki jih morate vedeti o moških«, »Moške stvari«, sezname tipa »kaj imajo moški radi in česa vsega ne marajo«, npr. »50 stvari, ki jih spravljajo ob pamet«, »Kako razjeziti moškega?«, znaki o tem, »kaj se mu mota po glavi« ali o tem, o čem razmišlja po skupno preživeti noči.
10. Egoizem, ki se izraža v skrbi, da obdržimo partnerja in celo definira samo ljubezen (»Ljubezen je neke vrste egoizem, ki se nenehno hrani s strahom pred izgubo partnerja... ljubezensko življenje brez laži ne bi bilo mogoče«), dovoljuje uporabo laži kot sredstva za doseg cilja (Ljubim, torej lažem, *Ona*, 4.5.1999).
11. Mentiologija je veda o laži.
12. Ti metafori, ki ju najdemo predvsem v ženskem magazinu *Ona* in v reviji *Jana*, sta v pogostosti pojavljanja približno izenačeni.
13. Implicirane bralke analiziranih revij se med seboj razlikujejo. Članki z analitično vsebino so v analiziranem obdobju najpogostejši v magazinu *Ona*; Delo torej predpostavlja predvsem bralko s srednjo ali višjo izobrazbo. Revija *Jana* vsebuje v primerjavi z revijo *Ona* manj člankov o ljubezni (verjetno zato, ker je »družinska« in ne »tipično« ženska revija), vendar ljubezenska oz. partnerska razmerja obravnava (tudi) z opiranjem na mnenja in dognanja

strokovnjakov (v oktobru in novembru leta 1998 je izhajala tudi rubrika O spolnosti, ljubezni, partnerstvu in družini, v kateri je na vprašanja (večinoma bralk odgovarjal dr. Janez Rugelj, ki pa je nismo vključili v našo analizo). Revije izhajajo iz različnih uredniških konceptov: reviji *Pepita* in *Viva* zajemata večino člankov tretje kategorije (razne teste, tipologije moških (osebnosti), sezname »moških lastnosti« ipd.), manj je analitičnih člankov in sklicevanja na raziskovalne, strokovne oz. znanstvene vire.

14. Za to opozorilo se zahvaljujem dr. Nevenki Černigoj Sadar.

LITERATURA IN VIRI

- Beck, U., 1992. *Risk Society. Toward a New Modernity*. Sage Publications, London.
- Beck, U. in Beck-Gernsheim, E., 1995. *The Normal Chaos of Love*. Polity Press, Cambridge.
- Illouz, E., 1991. »Reason Within Passion: Love in Women's Magazines«. *Critical Studies in Mass Communication*, 8.
- Bertillon, M., 1991. »Love's Labour Lost? A Sociological View«, v: Featherstone, M., Hepworth, M. in Turner, B. S. (ur.), *The Body, Social Process and Cultural Theory*. Sage Publications, London.
- Luthar, B., 1999. »Ženske revije: nadaljevanje politike z drugimi sredstvi«. *Teorija in praksa*, let. 36, št. 3.
- Jana*, leto 1998 (3. in 31. 3., 12.5., 9. in 16.9., 14. in 21.7., 11. in 25. 8., 1.9., 3., 10. in 17. 11.), leto 1999 (12.1. in 13.4.), leto 2000 (8. in 22.2).
- Ona*, leto 1999 (11.5., 6. in 13. 7., 3., 17., 24. in 31.8., 7., 14. in 28. 9., 5. in 12. 10., 23.11., 13.12.), leto 2000 (4. in 25. 1., 15. in 22. 2., 4.5.).
- Pepita*, leto 1998 (št. 1, januar - št. 11, november), leto 1999 (št. 3, marec, št. 11, november), leto 2000 (št. 1., januar, št. 2, februar).
- Viva*, leto 1999 (št. 69, avgust, št. 70, september), leto 2000 (št. 75, februar, št. 76, marec).
- Toš, N. et al., 1995. Slovensko javno mnenje 1995/2. Fakulteta za družbene vede, Inštitut za družbene vede, CJMMK, Ljubljana.